

LOWAN-ontwikkellijnen kleuters: Inleiding mondelinge taalvaardigheid en woordenschat

Wanneer een nieuwkomerskleuter start op een basisschool heeft er al een taalontwikkeling in de thuistaal plaatsgevonden. Hoe de eerste taal zich heeft ontwikkeld is afhankelijk van verschillende factoren. Ten eerste van persoonlijke factoren, zoals het karakter, taalaanleg, cognitieve capaciteiten van de kleuter. Ten tweede van omgevingsfactoren, zoals de kwaliteit van de interactie in het gezin en het opleidingsniveau van ouders. Deze factoren beïnvloeden niet alleen de eerste taal maar ook de ontwikkeling van de nieuwe taal. Bekend is dat een grote kennis in de thuistaal een positieve weerslag heeft op de ontwikkeling in de nieuwe taal. Tijdens het leren van de nieuwe (Nederlandse) taal zet de kleuter vaak onbewust de kennis van de eigen taal in.

In de thuistaal is de kleuter bijvoorbeeld bekend met taal, hij/zij weet wat een taal is,

welke functie taal heeft (communicatie) en dat het taalgebruik verschilt per situatie. Zo past de kleuter zijn/haar taalgebruik aan als hij/zij tegen opa en oma spreekt ('U') of tegen een vriendje ('jij'). Bovendien weet de kleuter dat hij/zij zich met behulp van een taal kan uitdrukken, dat woorden een zin kunnen vormen, dat je iets kunt opschrijven, etc. Deze kennis neemt de kleuter mee bij het leren van een nieuwe taal.

Ook heeft de kleuter kennis opgedaan en kent al woorden in zijn thuistaal. Al deze kennis neemt de kleuter mee bij het leren van de nieuwe taal. De ontwikkeling van de thuistaal blijft belangrijk. Goed om ouders op te attenderen: het onderhouden, verder ontwikkelen en stimuleren van de thuistaal te onderhouden is nodig.

De bewustwording dat er verschillende talen worden gesproken is er niet bij alle kleuters. Sommige kleuters spreken bijvoorbeeld in hun thuistaal tegen de Nederlandssprekende leerkracht in de veronderstelling dat hij/zij begrepen wordt. De andere kleuter is zich meer bewust van het verschil en spreekt niet tegen de leerkracht in de vrees de nieuwe taal nog onvoldoende te spreken om zich hierin (correct) uit te drukken. Echter bij deze laatste kleuter kan gelden dat hij/zij de nieuwe taal als een spons opzuigt en wel begrijpt, maar alleen niet durft te spreken. Er wordt volgens de NT2-taalverwervingsstadia gesproken over het stadium van de 'stille periode'. Een periode waarin een kind nog niet spreekt in het Nederlands (actief taalgebruik), maar drukdoende is met de ontwikkeling van het passieve taalgebruik in verschillende situaties. Tijdens (samen)spel, het luisteren bij een instructie of het voorlezen van een prentenboek is zichtbaar dat de kleuter bijvoorbeeld non-verbaal reageert. In de ontwikkeling van een nieuwe taal onderscheiden we namelijk verschillende taalverwervingsstadia, waaronder de 'stille periode'. De verschillende stadia zijn goed te herkennen in de ontwikkeling van de nieuwe taal (<https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2022/09/de-taalstadia.pdf>).

Nieuwe woorden verwerft de kleuter in de nieuwe (Nederlandse) taal door een rijke taalleeromgeving thuis en op school.

Er zijn ook kleuters, die in de beginfase op school niet gericht zijn op volwassenen en leeftijdsgenoten, laat staan op activiteiten in een kring. Dan is het lastig om te duiden of

de kleuter zijn/haar passieve taalgebruik ontwikkelt. Deze kleuter ontdekt, speelt en is (nog) niet gericht op de ander of op een activiteit. Spelen en ontdekken in de nieuwe omgeving lijken bij deze kleuter in deze fase belangrijker dan het leren van de nieuwe taal. Na enige tijd, als de kleuter gewend is aan zijn/haar nieuwe omgeving, zal de kleuter zich meer richten op, volwassenen en leeftijdsgenoten. Zo ontstaat er voor de kleuter een nieuwe ingang om zijn passieve taalgebruik verder te ontwikkelen. Vervolgens gaat de kleuter woorden in de nieuwe taal spreken, de stap naar het actieve taalgebruik.

Let op; in de hierboven beschreven situaties is het niet zo dat er geen interactie plaatsvindt. Interactie kan immers ook non-verbaal plaatsvinden. Tijdens het samenspelen met andere kleuters kan dit ontstaan of wanneer de leerkracht samenspeelt met de kleuter en het spel ondertitelt met de nieuwe taal. Tevens kan de leerkracht taal ontlokken door met de kleuter, die nog weinig nieuwe taal beschikt, in 'gesprek' te gaan (Van der Zalm en Damhuis, 2014).

Voor de ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid en woordenschat geldt dat deze verloopt van begrijpen naar gebruiken (Kuiken en Vermeer, 2014). Eerst begrijpt de kleuter de taal; de receptieve kennis. Hij kan iets aanwijzen of pakken als je het vraagt; 'waar zie je de bloem?' of 'wil je je jas pakken?' Daarna zal hij/zij de taal zelf gebruiken; de productieve kennis. Als je vraagt; 'wat is dit?' kan de kleuter verbaal antwoord geven; 'een bloem' of als de kleuter al taalvaardiger is. 'Dat is een mooie gele bloem, juf.' Dus begrijpen (**receptieve of passieve kennis**) gaat vooraf aan de gebruiken (**productieve of actieve kennis**), luisteren gaat vooraf aan spreken. Bij de woordenschatontwikkeling is het van belang om te realiseren dat de kleuter

woorden kent in zijn/haar thuistaal. Deze woordkennis wordt ingezet om de nieuwe taal te leren. Het is belangrijk om te realiseren dat er bij nieuwkomerskleuter geen sprake is van een **taalachterstand**, het is alleen een achterstand in de nieuwe taal. Dit wordt ook wel een blootstellingsachterstand genoemd. In dit geval nog onvoldoende blootgesteld aan de nieuwe taal, het Nederlands. De ontwikkeling in de thuistaal kan goed verlopen zijn.

Bij het leren van woorden kan er een onderscheid worden gemaakt tussen **concepten** en **labels** (Verhallen en Verhallen, 1995). Een **concept** is alle betekenisaspecten die horen bij een woord. Deze concepten zijn opgeslagen in het brein, als een brokje kennis dat weer verbonden is aan andere woorden. Een voorbeeld: het concept met alle betekenisaspecten bij het woord 'auto' is: vier wielen, een dak, een stuur, rijden, benzine tanken, vervoersmiddel. Een concept heeft een **label**, de uitingvorm. Het middel om met elkaar te communiceren, het woord, de letters (met de klanken) die erbij horen. De kennis van een woord kan zich in de loop der tijd verder uitbreiden en verdiepen.

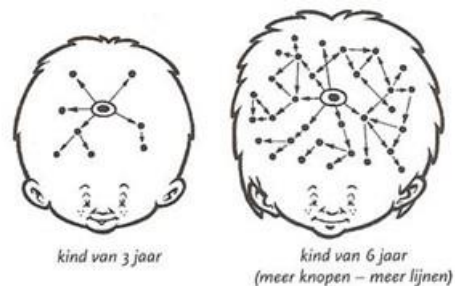

Alle woorden (concepten met labels) zijn met elkaar verbonden in het brein in een groot kennis opslagsysteem, **een structureel netwerk**. Bij het voorbeeld van het woord 'auto' is dat het woord verbonden is aan andere vervoersmiddelen bijvoorbeeld 'fiets' of aan 'botsing'.

Het concept, dat brokje kennis bestaat zoals gezegd uit verschillende **betekenisaspecten**. Bijvoorbeeld: het concept met betekenisaspecten van een kleuter bij 'de bloem' kan zijn; *steel, blaadjes, bloemblaadjes, water geven, plukken, vaas, etc.* Hoeveel betekenisaspecten een kleuter kent, is divers en afhankelijk van de ervaring die de kleuter met het woord 'bloem' heeft opgedaan thuis.

Een kleuter **verdiept** en **verbreedt** zijn concepten voortdurend met nieuwe betekenisaspecten doordat hij/zij nieuwe ervaringen in spel, tijdens interactie of ontdekkingen op doet of door aanbod op school en thuis kennis toevoegt (Nagy, Stahl, 2007). Daarnaast toetst de kleuter zijn/haar concepten met de betekenisaspecten door te spelen en te ervaren. Een kleuter kan bijvoorbeeld het woord 'bloem' hebben geleerd. Hij/zij weet dat het een groene steel heeft. Dan ziet hij/zij gras (groene steel) en zegt: 'Hé een bloem'. Een volwassene of een medeleerling kan dan zeggen. 'Dat is gras, een bloem heeft gekleurde blaadjes. Kijk die staat hier.' In zijn brein slaat de kleuter nu bij het woord *bloem*, het betekenisaspect *gekleurde blaadjes* op.

Andere betekenisaspecten van bloem voegt de kleuter na een les over zaaien toe, bijvoorbeeld; *arde, groeien, bloeien en uitgebloeid*. Op latere leeftijd zal het kind bijvoorbeeld de betekenisaspecten *kroonblaadjes, stamper, meeldraden* toevoegen en weten dat er verschillende soorten bloemen zijn.

Groei woordenschat: verbreding + verdieping

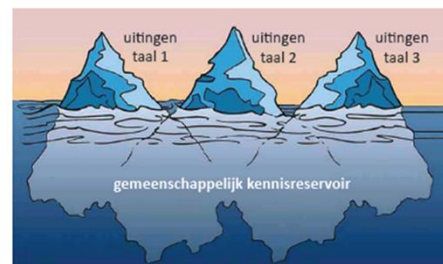
Soms hoeft een kleuter aan een bekend woord in de thuistaal (een concept en label) alleen een nieuw label van de nieuwe taal toe te voegen. Bijvoorbeeld de kleuter kent het woord stoel in het Turks, 'sandalye' en leert op school het nieuwe label 'stoel'. In andere gevallen leert de nieuwkomerskleuter, net als de reguliere kleuter een nieuw concept en nieuw label in de nieuwe taal. Het kind leert eerst de hoogfrequente woorden, die in het dagelijkse leven voorkomen (DAT: Dagelijkse Algemene Taal), later moeilijkere en abstractere woorden (CAT: Cognitief Academische Taal).

Veel voorkomend is dat de kleuter woorden alleen in de thuistaal of juist alleen in de nieuwe taal kent. De oorzaak hiervan is erin gelegen dat ze woorden in specifieke situaties hebben geleerd. In juist de thuis- of schoolsituatie. Bijvoorbeeld woorden voor eten; *tomaat, opscheppen*, kent de kleuter alleen in zijn/haar thuistaal (thuisdomeinwoorden). Andere woorden alleen van school, bijvoorbeeld woorden die horen bij tekenen; *potlood, scherpe punt, slijpen, gum* (schooldomeinwoorden). Het is mogelijk dat de kleuter de woorden van de thuistaal en de nieuwe taal in een gesprek door elkaar gebruikt.

Nieuwe woorden verwerft de kleuter in de nieuwe (Nederlandse) taal door een rijke taalleeromgeving thuis en op school. Bijvoorbeeld door rijke contexten op school of thuis tijdens (voor)lezen, kwalitatief goede interactie over verschillende onderwerpen, in de winkel, tijdens het spelen, via films, etc. Dat gebeurt vaak impliciet, toevalligerwijs, maar dat kan ook expliciet, bewust gekozen door de omgeving van het kind.

De thuistaal en thuisomgeving blijft een belangrijke pijler om te leren. Een kleuter

kan immers aan, de nieuw geleerde thuistaalwoorden een extra (Nederlands)label hangen. De kleuter heeft dan twee labels beschikbaar bij één concept. In de afbeelding is de theorie van Jim Cummins weergegeven. Zijn theorie zegt dat er sprake is van een groot gemeenschappelijk kennisreservoir, onder water. Onder water zijn alle concepten met elkaar verbonden in het brein. Boven het wateroppervlak, zijn de ijsbergpunten zichtbaar, de taaluitingen, de labels, in verschillende talen.

Het Ijsbergmodel van Jim Cummins

Het is soms lastig voor leerkrachten om vast te stellen of de ontwikkeling in de nieuwe taal voorspoedig verloopt. Een vraag die kan ontstaan is: is de ontwikkeling in de nieuwe taal zoals het hoort of gaat het te langzaam? Dat is soms moeilijk in te schatten. Zeker als de kleuter niet spreekt, de vraag kan dan zijn: is er sprake van de stille periode en komt het spreken vanzelf of moet ik me zorgen maken om de (taal)ontwikkeling van deze kleuter.

Wat hier bij belangrijk is te realiseren dat de taalontwikkeling bij elke kleuter anders verloopt en is verlopen. Denk ook aan de persoonlijke en omgevingsfactoren die invloed hebben op de (nieuwe) taalontwikkeling. Bovendien verloopt de ontwikkeling van een kleuter met sprongen. Het advies hierbij is om regelmatig de (taal)ontwikkeling te observeren. Let daarbij bijvoorbeeld op of de kleuter betrokken is bij (kring)activiteiten, hoe zijn spelontwikkeling is (bijvoorbeeld alleen of al samen) of hij/zij taken kan uitvoeren of hij/zij anderen begrijpt, etc. Registreer de observatie in een

volgsysteem en pas jouw aanbod zo goed mogelijk op de kleuter aan.

Als er zorgen zijn om de ontwikkeling van de kleuter is het goed om met ouders in gesprek te gaan en om de zorgroute in gang te zetten en/of experts mee te laten kijken.

Aan ouders kan gevraagd worden hoe de ontwikkeling van de kleuter in de eigen taal is verlopen. Als ouders aangeven zich ook zorgen te maken over de ontwikkeling in de thuistaal is het wellicht raadzaam om een onderzoek in thuistaal te laten verrichten. Is er sprake van een risicovolle ontwikkeling dan is het raadzaam op zoek te gaan naar de juiste ondersteuning en (externe) expertise.

Bronnen:

<https://uitdagentotgesprek.nl/Portals/0/bijlage/Weinig-taal-van-der-Zalm-Damhuis-42-01.pdf>

Hajer, M., & Spee, I. (2017). Ruimte voor nieuwe talenten: Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool.

Stahl, S. A., & Nagy, W. E. (2007). *Teaching word meanings*. Routledge.

Verhallen-van Ling, M., & Verhallen, S. J. (1995). *Woorden Leren Woorden Onderwijzen. Handreikingen voor leraren in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs*.

Vermeer, A. R., & Kuiken, F. (2014). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*.

